

Driftig van spraak, levendig van gang

HERINNERINGEN VAN MARINEOFFICIER

D.H. Kolff (1761-1835)

BEZORGD DOOR VINCENT A.J. KLOOSTER EN DIRK H.A. KOLFF

WALBURG PERS

WERKEN UITGEGEVEN DOOR
DE LINSCHOTEN-VEREENIGING
CX

Driftig van spraak, levendig van gang

Herinneringen van marineofficier
Dirk Hendrik Kolff (1761-1835)

INGELEID EN BEZORGD DOOR
V.A.J. KLOOSTER EN D.H.A. KOLFF

ZUTPHEN
WALBURG PERS
2011

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van Familievereniging Kolff, J.E. Jurriaanse Stichting, Boekenfonds Elisabeth Grent/F.J.A.M. van der Helm en M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting.

Afbeelding stofomslag: Landing van 's lands eskader op de kust van Malakka, 1784. Olieverf op paneel door Engel Hoogerheyden, 1800. Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam

Commissie van Toezicht: prof. dr. J.R. Bruijn, dr. A.M.C. van Dissel (Universiteit Leiden), drs. A. Kieskamp

© 2011 V.A.J. Klooster en D.H.A. Kolff/Linschoten-Vereeniging,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Omslagontwerp: Henk Wals, Lauwers-C, Nijmegen
Vormgeving binnenwerk: Zijwit, Rotterdam

ISBN 978.90.5730.724.9
NUR 688

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF	7
INLEIDING	9
De band met Amersfoort	10
Een leven bij de marine, 1779-1792	17
Prediger, Kolffs tegendeel	20
Mouterijen op de <i>Utrecht</i> , 1795 en 1798	23
Overgave in de Vlieter, 1799	34
Karakter en ontsnapping, 1800-1813	41
Laatste reis en pensionering, 1813-1835	48
VERANTWOORDING	59
Het handschrift	59
Transcriptie, bibliografie, annotatie en spelling	61
Dankwoord	62
KORTE AANTEEKENINGEN VAN HET MERKSWAARDIGSTE IN MIJN LEEVEN VOORGEVALLLEN, SOO VEEL MIJ HERRINERE, DOOR DIRK HENDRIK KOLFF	67
BIJLAGE: De klacht van Cornelis van Kerchem	193
GLOSSARIUM VAN SCHEEPSTERMEN	195
SUMMARY	199
VERKLARING VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	201
LIJST VAN GERAADPLEEGDE BRONNEN EN LITERATUUR	203
LIJST VAN AFBEELDINGEN EN KAARTEN	213
REGISTER OP GEOGRAFISCHE, PERSOONS- EN SCHEEPSNAMEN	215

WOORD VOORAF

De uitgave van dit boek is in gang gezet door de historicus V.A.J. Klooster uit Den Haag. Hij onderkende de waarde van de *Korte aantekeningen [...], soo veel mij herrinere* van zeeofficier Dirk Hendrik Kolff (1761-1835). Het was niet in een openbaar archief, maar in de beslotenheid van een familiearchief dat hij het manuscript aantrof. Klooster bracht het onder de aandacht van een ver familielid en naamgenoot van de schrijver ervan. Een uitgave van de geannoteerde tekst door Klooster en D.H.A. Kolff, voorafgegaan door een Inleiding van Kolff is het prachtige resultaat, nog versterkt door de illustraties bijeengebracht door Klooster. De schrijver van een Woord Vooraf bij een Werk van de Linschoten-Vereeniging heeft altijd al een eervolle taak, hier des te meer waar hij Dirk Kolff sinds zijn Leidse studie- en vakdispuuttijd kent. De zeeofficier Kolff leefde betrekkelijk lang. Hij werd 74 jaar oud. In de slotfase van zijn leven zette hij op papier hoe zijn loopbaan bij de marine verlopen was. Niets meer en niets minder schreef hij op, alleen aan het slot van zijn marinememoires voegde hij nog enkele losse bijzonderheden toe die hij zich als zeeofficier herinnerde, dingen die hem als het ware achteraf nog te binnen waren geschoten. Over zijn jeugd, twee huwelijken en wat hij na zijn ontslag uit de zeedienst heeft gedaan, schreef hij niet. In de Inleiding wordt zorgvuldig ingegaan op de aard van Kolffs notities, wat hij wel en niet noteerde. De tekst is levendig geschreven en de auteur is daarin open over zijn eigen zwakheden en momenten van ongelukkig handelen. Er worden veel personen en gebeurtenissen genoemd, waardoor een ongewoon groot aantal noten onvermijdelijk was. De informatie in de noten is zo beperkt mogelijk gehouden.

Kolff werd in 1779 adelborst bij de Admiraliteit van Amsterdam, maakte in 1782 zijn eerste zeereis, verkreeg in 1797 de rang van kapitein-ter-zee en verliet in 1817, eerder dan hijzelf wilde, de zeedienst. De nadagen van de Republiek, de Bataafs-Franse tijd en het herstel van de onafhankelijkheid trekken aan de lezer voorbij. Voor onze kennis van de marinegeschiedenis zijn bijvoorbeeld de passages over twee muiterijen in 1795 in Vlissingen en in 1798 bij Den Helder uiterst waardevol. Kolff stelt zich vaak op als toeschouwer bij zaken die hij beleefd heeft en hij hier nu beschrijft. Hij heeft gevoel voor het

humoristische in sommige situaties, zoals wanneer in Gibraltar in 1791 een Britse koningszoon op een Hollands schip beslist stokvis wil eten. Als jong officier genoot hij van de egards die hem ten deel vielen in de Europees-Aziatische samenleving, toen het eskader Van Braam in 1784-1785 de VOC militaire steun moest verlenen. Een keer speelt hij dan om geld, wint veel en stopt daarna wijselijk. Een jonge, gefortuneerde bruid was voor hem op Java beschikbaar, maar die kans liet hij voorbijgaan. Op Ceylon kan hij zijn hartstocht voor het jagen de volle loop geven. Een geschoten eland noemt hij 'een heerlijk braadjie.' Men leest niet dat hij met de opeenvolgende wisselingen in de regimes in Nederland veel moeite heeft. Dat is natuurlijk wel het geval met zijn gevangenschap in Den Haag na de overgave van de Bataafse vloot in de Vlieter aan de Britten in 1799. Met behulp van ondermeer zijn dochtertje weet hij na acht maanden te ontsnappen en veilig over de grens naar Duitsland te ontkomen. Tal van wederwaardigheden komt de lezer tegen. Om er nog een te noemen: het dodelijk ongeluk of waarschijnlijk eerder de zelfmoord van viceadmiraal Justus Boot in de Noordzee in de nacht van 8 op 9 november 1793. 'Driftig van spraak' werd Kolff door zijn tijdgenoten genoemd, het is goed dat hij zijn herinneringen aan zijn marinetijd rustig heeft opgeschreven.

Jaap R. Bruijn,
Oegstgeest, mei 2011

INLEIDING

‘Alle partijschap heeft opgehouden’ en ‘de oude tijden komen wederom’ had Gijsbert Karel van Hogendorp in november 1813 geproclameerd, toen de Prins van Oranje zich gereed maakte voor zijn overtocht uit Engeland en spoedig in Den Haag de leiding van zijn land op zich zou nemen. Maar van de erfenis van de vroegere politieke en ideologische strijd was men niet direct af. De oude tijden waren die van tumultueus partijschap geweest. De hoop, dat zij niet terug zouden keren, ging ervan uit, dat nu één van de oude partijen van het toneel verdween en de andere het rijk voor zich alleen had. Voor Dirk Hendrik Kolff, wiens herinneringen hier worden gepubliceerd, gold dat niet. In zekere zin zou voor hem de oude strijd nooit zijn gestreden. Hij had al in de jaren tachtig van de achttiende eeuw afstand genomen van het Oranjegezinde activisme in zijn geboortestad Amersfoort waarin zijn broer zich wel met heel zijn wezen had gestort. Zijn keuze voor een carrière als zeeofficier, had hij gemeend, had hem losgemaakt van de sfeer van het beklemmende lokale factionalisme van zijn jeugd. Maar alle binding aan de partij der prinsgezinden in de Republiek vaarwel zeggen wilde hij ook niet. De ‘verkleefdheid’ van zijn familie aan het huis van Oranje, had in 1787 geleid tot zijn deelname aan de Pruisische interventie, ‘soo ongelukkig door tweespald in ons dierbaar land veroorzaakt.’ Die veldtocht ‘in alle sijne belaggenheidens’ te hebben meegemaakt, had hem alleen maar nadeel gebracht, tenminste na de revolutie van 1795.¹ Waar hij echter, voordien en nadien, op afgerekend wenste te worden was, dat hij met zijn eed van trouw aan de oude Republiek van vóór 1795 èn met die aan het Bataafse bestel daarna zijn vaderland had gediend zoals men dat van een marineman mocht verwachten, niet meer en niet minder. Die wens zou niet in vervulling gaan.

Zeker na de restauratie van 1813, toen trouw aan Oranje weer de maat van legitiem handelen was geworden, kwam hij met een pragmatisch beroep op zijn kunde als zeeman niet ver. Had hij zich vergist? Hadden in vroeger jaren meer principiële keuzes van hem kunnen worden verwacht? Die vragen moeten hem hebben achtervolgd. En omdat hij van zijn jeugd af aan ervan was uitgegaan, dat zijn liefde voor de marine van meer belang was voor het land dan zijn politieke

loyaliteiten, had hij er geen bevredigend antwoord op.

Zo won, in zijn verhalen in de familie en tenslotte ook in zijn geschreven herinneringen, fictie het enige malen van de feiten. Vooral, en misschien uitsluitend, met betrekking tot twee scharnierpunten in zijn carrière nam hij zijn toevlucht tot een terloops genoteerde onwaarheid. Het betrof zijn overgang naar de Bataafse marine in 1795 en zijn houding na de overgave in 1799 van het eskader in de Vlieter, waarvan hij als commandant van de *Utrecht* deel uitmaakte. Tijdens beide crises, schreef hij, zocht hij contact met de Oranjes en kreeg toegang tot een van hen, in 1795 met de erfprins in Hamm, in 1799 met de gewezen stadhouder in Londen. Beide keren is dit aantoonbaar onjuist. Twee keer, is zijn impliciete betoog, had hij zonder succes zijn diensten aan de stadhouderlijke familie aangeboden. Aan hem had het niet gelegen. En tot de keuzes die hij in beide gevallen tenslotte had gemaakt, was hij door de toenmalige omstandigheden gedwongen geweest.

Kolffs herinneringen, die voor het overige op vrijwel alle punten qua namen, data en allerlei details kloppen met andere bronnen, hebben daarom, als het om de gevolgen van zijn partijpolitieke pragmatisme gaat, hier en daar ook het karakter van een enigszins wanhopige apologie. ‘Wat een verandering in zoo weynige jaaren’, schreef Prinses Wilhelmina in 1814.² Weinigen waren ze geheel ongeschonden doorgekomen. Het onbegrip voor de dilemma’s van de Bataafse tijd, dat Kolff na 1813 in zijn omgeving moet hebben ontmoet, en zijn streven naar een plaats in de orde van het nieuwe koninkrijk tastte, niet geheel onbegrijpelijk, ook zijn herinneringen aan. Het bijzondere is, dat hij ons daardoor eerder wat nadert dan dat hij zich van ons vervreemdt.

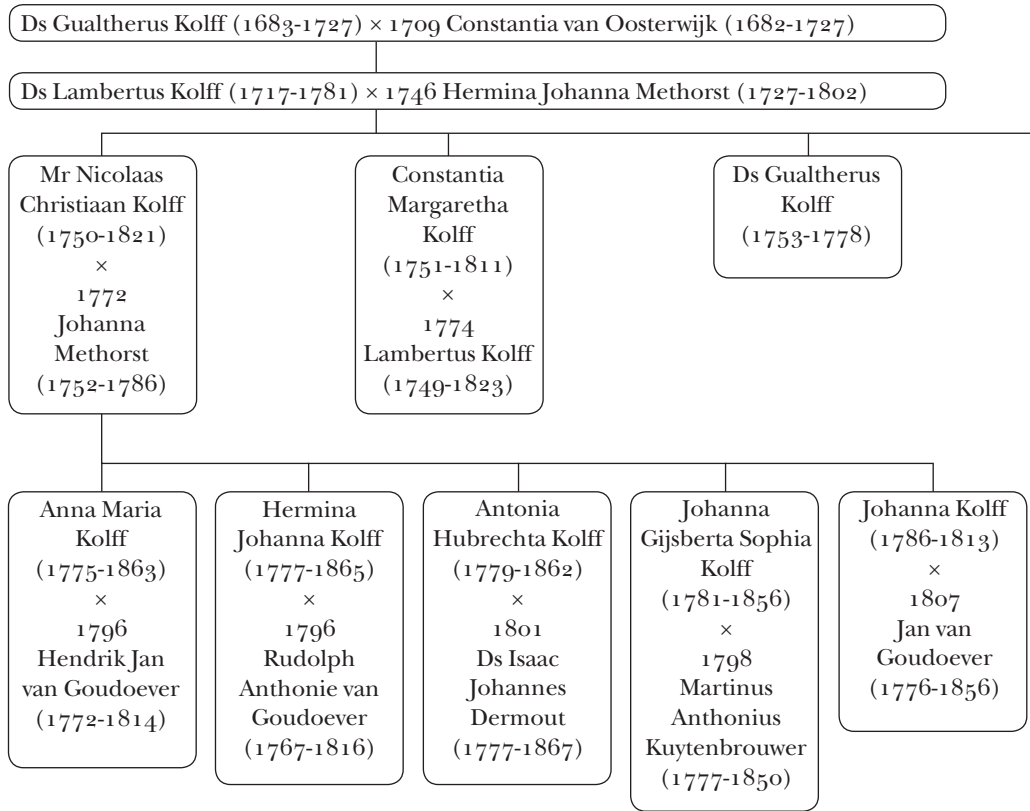
De band met Amersfoort

Dirk Hendrik Kolff werd op 24 september 1761 te Amersfoort geboren als zoon van dominee Lambertus Kolff en Hermina Johanna Methorst. Zowel Lambertus’ vader als diens vader waren predikant geweest, bijna steeds in Holland of Gelderland. Hetzelfde gold voor een van Lambertus’ ooms van vaderskant en ook weer voor diens zoon. Lambertus was in 1717 geboren en net tien jaar oud, toen zijn ouders negen dagen na elkaar stierven. Het is mogelijk, dat hij toen in Middelharnis is opgevangen door zijn moeders iets oudere zuster, die getrouwd was met een broer van zijn vader. Deze laatste was nu eens geen predikant, maar secretaris van het stadje Middelharnis en notaris aldaar. Lambertus’ band met zijn familieleden in Middelharnis zou sterk blijven. In 1774 zou een van hen, ook een Lambertus Kolff, die toen ondanks zijn jeugd al indruk maakte als baljuw en schout

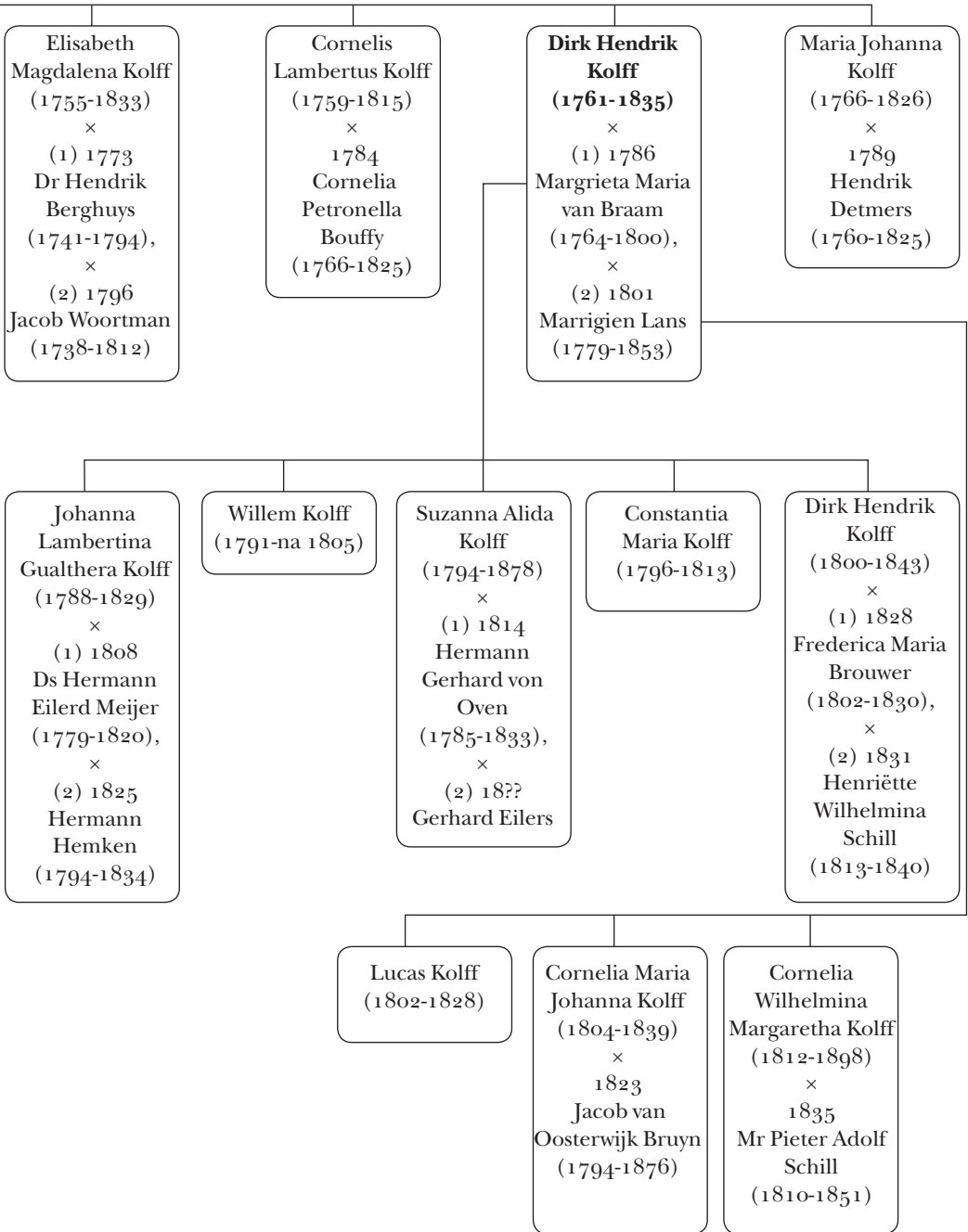
van het stadje, in Amersfoort met zijn dochter trouwen. En ondanks de afstand tussen de twee steden, wezen kort na dit huwelijk Ds Lambertus en zijn vrouw voor het geval van hun dood deze invloedrijke achterneef en schoonzoon op het verre Overflakkee aan als toezien voogd over hun minderjarige kinderen. De familieband bleef lang in stand. Een van Dirk Hendriks dochters zou, na de dood van zijn vrouw en terwijl hij zelf in ballingschap in Duitsland verbleef, in Middelharnis een onderkomen vinden en er in 1813, negentien jaar oud, sterven.³

Hoe goed de band met hen ook was, het waren niet de Kolff-en, maar de verwanten van zijn moeder, die in Dirk Hendriks jeugd het meest nadrukkelijk aanwezig zullen zijn geweest. Ds Kolff was in 1746 in Amersfoort beroepen en was daar nog datzelfde jaar getrouwd met Hermina Johanna Methorst. De Methorsten behoorden tot de meest aanzienlijke families van de stad. Weinigen hadden er meer invloed dan Hermina's vader, Nicolaas Methorst (1698-1748). Gedurende vele jaren was hij schepen, raad en burgemeester van de stad. Hij was het hoofd van een uitgebreide familie. Terwijl zijn verwanten in Amersfoort het thuis met één dienstbode moesten zien te redden, had hij op de Zuidsingel, waar hij in die tijd met zijn tweede vrouw en hun twee kinderen woonde en van waaruit Hermina in 1746 trouwde, twee dienstbodes en een knecht in dienst.⁴ Het lijkt geen twijfel, dat Lambertus, de nieuwe dominee, vanaf de dag van zijn huwelijk, tot de clan van de Methorsten behoorde. Het eerste kind van het predikantsechtpaar werd vernoemd naar Lambertus' schoonvader: Nicolaas Christiaan. De doopgetuigen van deze jongen en die van de zes daarna geboren kinderen van het echtpaar waren allen Methorsten. Hun vijfde kind, een in 1757 geboren jongetje, werd naar zijn moeders halfbroer Dirk Hendrik, ook meermalen schepen en raad van de stad, genoemd. Nadat deze baby binnen een jaar was gestorven, en na nog een jongetje twee jaar later, werd in 1761 een tweede Dirk Hendrik geboren, het zevende kind van zijn ouders. Zijn doopgetuigen, van wie Dirk Hendrik Methorst er vanzelfsprekend een was, waren dezelfde als die van zijn gestorven broertje.⁵ Zijn herinneringen aan 'het merkwaardigste in mijn leven voorgevallen', zoals hij die in 1828 zou opschrijven, vormen de kern van dit boek.

Ook in materieel opzicht raakten de ouders van Nicolaas Christiaan en Dirk Hendrik Kolff stevig verankerd in Amersfoort. Hoe welgesteld zij precies waren, is moeilijk vast te stellen, maar aan onroerend goed was er meer dan hun woonhuis. In 1770 en 1774 hadden zij in ieder geval ook de eigendom van de helft van een kennelijk nogal wat opbrengende runmolen op het Hoogeland buiten de Koppelpoort. Toen Hermina in 1802 stierf – haar man, Ds Lambertus, was al in 1781 overleden – liet zij, behalve het huis buiten de Koppelpoort aan de

1. Overzicht van de verwanten van D.H. Kolff (1761-1835).

Veerkade, een stenen tabaksschuur aan de Groote Haag na, een hoekland met huis bij de Leusderweg, en een erf, goed en bouwland in Barneveld.⁶

Voor wie in het Amersfoort van die tijd, en zelfs in het gewest Utrecht, bestuurlijke ambities had of zijn fortuin wenste te maken, kon het vooruitzicht niet gunstiger zijn dan dat van de kinderen van Ds Kolff en zijn vrouw Hermina Methorst. Voorwaarde was, dat zij zich loyaal zouden betonen aan de factie in de raad van de stad, die al spoedig onder de leiding kwam te staan van Mr Willem Methorst (1715-1796), een achterneef van Hermina's vader. De hele familie Methorst was actief betrokken bij de tabaksteelt, maar Willem ontleende zijn positie aan meer dan dat. Hij was getrouwd met Sara van Spall, de weduwe van een belastingpachter, was rijk en intelligent, en had hooggeplaatste vrienden in de stad Utrecht. Een groot aantal van de leden van de stadsraad volgde hem. Alleen de hoofdschout van de stad, Joost Taets van Amerongen van Natewish, de vertegenwoordiger van de stadhouder, stond hem nu en dan in de weg. Het verhaal was, dat Willem Methorsts oudste zoon, spelende met enkele andere jongens, met een mes het zoontje van Anthonij van Veerssen had overhoop gestoken, waarop deze stierf. De hoofdschout had het toen zo geregeld, dat de dader, zijn jeugd in aanmerking genomen, uit de stad werd verbannen; de jongen kwam er dus genadig vanaf. Naar het oordeel van zijn moeder, mevrouw Sara Methorst, geboren Van Spall, was de straf echter onredelijk streng: haar zoon immers was een 'herenkind', het slachtoffer slechts een 'burgerkind'.⁷

Tussen 1761 en 1793 was Willem Methorst gedurende 21 jaar een van de twee burgemeesters van de stad. Van de 26 leden van de raad behoorden er ongeveer twaalf tot zijn 'cabaal'. Een patriots pamflet uit 1785 beschreef de leden ervan in schampere termen. Zo was daar de notaris en stadskameraar (belastingontvanger) Antony Brinkestijn, 'wiens grootvader een winkeltje doende van gaaren en band, bekend was de beste mostert uit de stad te verkopen', terwijl de zeer gegoede Antony Methorst, 'zeer ongeschikt voor de regering', de tijd doodde 'met de hoogste interest van zijn capitaal uit te rekenen.' Dan was er Wilhelmus Gualtherus van Veerssen, een broer van de doodgestoken jongen en 'het lompeste mensch dat op twee beenen gaan kan', die vond, dat hij Methorst niet afvallen kon, omdat hij door hem in de raad was gekomen. Hendrik van Goudoever was de man die van alle raadsleden de meeste ambten bezat en de grootste voordelen van zijn positie in de stad en van zijn trouw aan de Methorsten trok. Maar te vertrouwen was hij niet: 'met een zedig gelaat gedurig na de grond kijkende, en het hoofd scheef houdende, ondersteunt hij den Burgemeester Mr. Willem Methorst met alles, wat hem van eenige dienst zijn kan ...' Gijbert Jan Methorst, Willems neef, hoorde ook bij de

factie, evenals de al genoemde Mr Nicolaas Christiaan Kolff, Dirk Hendriks oudste broer. Al in 1772 was deze, 21 jaar oud, in de raad gekomen; in hetzelfde jaar trouwde hij met een meisje Methorst, een achternichte van zijn moeder. In 1785 was hij, samen met Willem Methorst, voor de eerste keer burgemeester en werd hij, hoewel, volgens het hier geciteerde pamflet, ‘van het domste soort van mensen en zonder behoorlijk begrip omtrent de ordinaire zaken’, al algemeen als diens beoogde opvolger beschouwd.⁸ Nicolaas Christiaan zou daarna nog drie maal een jaar burgemeester zijn, een belangrijke positie, vooral omdat het de burgemeesters waren die de ambten in de stad vergaven.⁹ Tot de revolutie van januari 1795, die een einde maakte aan het stadhoudelijk bestel, bleef de factie waartoe hij behoorde in het centrum van de macht.

Tijdens de roerige jaren van de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) en daarna, toen de patriotten met hun programma van burgerlijke vrijheden veel invloed kregen, was Willem Methorst tot een vergelijk gekomen met Gijsbertus Harderwijk, de leider van een kleinere, met de hoofdschout Natewisch verbonden, factie. Omdat dit hun de beste garantie van continuïteit leek te bieden, hadden zij zich toen op landelijk niveau met de Oranjegezinden verbonden. In juni 1786 schijnt Nicolaas Christiaan, ‘onze berugte Burgemeester Kolff’, zoals een Amersfoorts patriot aan een krant schreef, hebben bewerkstelligd, dat de Staten van Utrecht uitweken naar zijn stad, terwijl hij een jaar later als gecommitteerde van het gewest Utrecht een rol zou spelen in het overleg dat zou leiden tot de terugkeer, met Pruisische hulp, van Willem v naar Den Haag.¹⁰ Als bolwerk van de Oranjepartij diende Amersfoort als basis voor die Pruisische tussenkomst van augustus 1787. De stadhouder zelf zou toen gedurende enkele maanden zijn intrek in de stad nemen alvorens in Utrecht en Holland in zijn waarigheden te worden hersteld.

Dirk Hendriks oudste broer Nicolaas Christiaan was, met andere woorden, tot over zijn oren betrokken bij de stads- en gewestelijke politiek. In 1795 en latere jaren was hij weliswaar enige tijd ambtelooos burger, maar in 1803 werd hij alweer lid van het gemeentebestuur, en in 1808 wethouder. Van zijn vijf dochters – volwassen zoons waren er niet – trouwden er drie met jongens Van Goudoever, allen zoons van de zojuist genoemde Hendrik van Goudoever en allen actief in het Amersfoortse bestuur. Misschien hadden deze drie broers meer talent voor oogcontact dan hun voortdurend met een scheef hoofd naar de grond kijkende vader. Een andere dochter van Nicolaas trouwde met een te Amersfoort beroepen predikant, Ds I.J. Dermout, later langdurig hofpredikant in Den Haag. Haar jongere zuster liet zich echter, bijna zeventien jaar oud, schaken door een 21-jarige Limburgse katholieke jongen, M.A. Kuytenbrouwer, die echter tot de